

**HÂKİMİYET-İ MİLLİYYE GAZETESİ'NE GÖRE
MİLLÎ MÜCADELE'DE MİLLİYET:
TÜRKLER, KÜRTLER, ÇERKEZLER, HİRİSTİYAN
TÜRKLER, ERMENİLER VE RUMLAR
(1920-1922)**

Hatice MUMYAKMAZ *

Özet

Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi, 10 Ocak 1920'de Mustafa Kemâl Paşa'nın emriyle Millî Mücadele hareketinin dayandığı fikrî temelleri, görüş ve kararları halka yaymak; İstanbul basınının millî harekete ve millî birliğe karşı yayınlarına cevap verebilmek üzere çıkarılmıştır. Makalede, öncelikle Millî Mücadele'nin resmi yayın organı olan Hâkimiyet-i Milliye Gazetesi'ne göre Millî Mücadele'nin temeli kabul edilebilecek üç temel düşünce; milliyet, vatan ve Türklük kavramları anlatılmıştır. Gazete'ye göre Türk soyu ve ataları Türk tanımını, Anadolu ise geçmişten bugüne Türk vatanını oluşturmuştur.

Millî Mücadele'ye katılan, Anadolu topraklarına, Türk milleti ve devletine bağlılık duyan Müslümanlar ve gayrimüslimler Türk milletindedirler. Millî Mücadele kadını, çocuğu, genci, yaşlısı Müslim gayrimüslim Anadolu topraklarındaki halka millet olmayı öğretmiştir. Bununla beraber gazete'de, Türk milleti bilincinin oluşumuna yönelik olarak; Türk soyu, Türk dili ve Türk kültürü vurgusu yapılmaktadır. Ortodoks Türklerle, Rumların farklılıkların ortaya konulması da bu sebepten önemlidir. Makalede bu çerçevede, Millî Mücadele döneminde Hâkimiyet-i Milliye gazetesindeki Türkler, Kürtler, Çerkezler, Hıristiyan Türkler, Ermeniler ve Rumların anlatımından yola çıkılarak Millî Mücadele'nin milliyet fikri analiz edilmektedir.

Anahtar kelimeler: *Millî Mücadele, Hâkimiyet-i Milliye, Türkler, Kürtler, Çerkezler, Hıristiyan Türkler, Ermeniler, Rumlar.*

**THE NATIONALITY IN NATIONAL STRUGGLE ACCORDING TO THE
NATIONAL SOVEREIGNTY (HÂKİMİYET-İ MİLLİYE) NEWSPAPER:
TURKS, KURDS, CHECHENS, CHRISTIAN TURKS, ARMENIANS AND
RUMI**

Abstract

---

* Kültür ve Turizm Bakanlığı (guzelhatice@hotmail.com).

National Sovereignty (Hâkimiyet-i Milliye) newspaper was published on 10 January 1920, by order of Mustafa Kemal Pasha, in order to educate the public about the ideas and ideals that National Struggle was based upon and to counter the publications of İstanbul media against National Struggle and unity. In this article, the three fundamental ideas of the National Struggle according to official newspaper, Hâkimiyet-i Milliye, of this national movement are discussed. These three fundamental ideas are nationality, homeland and Turkishness. According to the newspaper, Turkish generation and forefathers form the definition of Turkishness, whereas Anatolia has formed the Turkish homeland throughout the history up to the day.

Muslims and non-Muslims who participated in the National Struggle, who were attached to Anatolia, Turkish Nation and the State were part of the Turkish nation. National Struggle movement has thought the people living in Anatolia, including women, elderly, children, Muslims and non-Muslims to be a nation. It has defined their national identity. Furthermore in the newspaper, an emphasis is made on the Turkish generation, Turkish language and the Turkish culture as playing parts in forming of the Turkish national identity. Orthodox Turks and the Greek minority in Anatolia left over from the East Roman Empire, called Rumi are different and it is important to emphasize their differences for this very reason. Using this frame of reference, this article analyzes the idea of nationality of Turks, Kurds, Chechens, Christian Turks, Armenians and Rumi's in the Hâkimiyet-i Milliye newspaper.

Keywords: *National Struggle, National Sovereignty (Hâkimiyet-i Milliye), Turks, Kurds, Chechens, Christian Turks, Armenians, Rumi.*

Giriş

Makale, Milli Mücadele'nin resmi yayın organı olan Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin 1920-1922 yılları arasındaki sayıları incelenerek kaleme alınmıştır. Hâkimiyet-i Milliye gazetesinin 1920-1922 yılları arasındaki sayılarında, Milli Mücadele'nin meşruiyet zemini, Mücadele'nin öncesinde ve gelişimi esnasındaki yaşananlara bağlı olarak ortaya konulmaktadır. Gazeteye göre, Milli Mücadele'nin meşruiyeti üç temel düşünceye; milliyet, vatan ve Türklük düşüncesine dayandırıldığından makalede öncelikle bu üç başlık anlatılmaktadır. Milliyet prensibi Türklere kendi kaderlerini tayin hakkını vermekte, son toprak parçası Anadolu'yu savunmak vatan fikrini öğretmekte ve Türkler yurdun "gerçek sahipleri" yeni devletin de kurucusu olarak gösterilmektedir.

Makalede, gazetede haber ve yorumlar çerçevesinde bir Türk kimliği ve Türk milleti tanımlamasından sonra, Anadolu'da yaşayarak Mücadeleye katılan Türk milletinden sayılan diğer etnik kimlikler konu edilmektedir. Bunlar arasında Kürtler ve Çerkezler, Müslüman olduklarından Türklüğe dâhil olmak üzere birinci derecede hakka sahiptirler. Hıristiyan unsurlardan Rumlar ve Ermeniler Milli Mücadele'de büyük oranda "ihamet" içinde olmuşlardır. Özellikle Rumlar ve Fener Rum Patrikhanesi Yunanlılarla işbirliği yapmışlardır. Makalede Ortodoks Türkler, farklı bir grup olarak ele alınmaktadır. Gazete, Ortodoks Türkleri, Türk kimlikleri, devlete ve Milli Mücadele'ye bağlılıkları sebebiyle ayrı tutmaktadır. Makale milliyet prensibi, vatan ve etnik kimlikler üzerinden kurulacak yeni Türk devletinin meşruiyet alanı ve yeni Türk milletini inşa edecek, sadakat, kültür ve dil gibi unsurları da izah etmektedir.

I. Millî Mücadele'de Üç Temel Düşünce

Gazetede Millî Mücadele'nin fikrî dayanak noktası ve meşruiyet kaynağı olarak üç temel düşünce milliyet, vatan ve Türklük vurgulanıyordu. Milliyet prensibi üzerine yazılan yazılar Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılış sürecinde yaşanan olaylar doğrultusunda kaleme alınmıştı. Gazeteye göre, milletler ve topraklar Wilson prensiplerine göre şekillenecek olduğundan Anadolu coğrafyasında kalan unsurlar ortak geçmiş ve ortak gelecek beklentisi doğrultusunda bir arada tutulmalı ve yeni devlet bu şekilde çerçeveslendirilmeliydi. Milliyet prensibi bu yeni devlet için etnik kimliklerin üstünde tarihî, kültürel ve ortak değerlere dayalı bir kavram olacaktı. Vatan, Osmanlı ülkesinden kalan son sığınak Anadolu'yu, onu kaybetmemek için gerektiğinde can vermeyi, onu çok sevmeyi ve bir parçasından dahi vazgeçmemeyi ifade ediyordu. Bu sevgi, kendini bu topraklara ait hissetmeyi, geçmişe sadakat beslemeyi, din, dil ırk ayırt etmeksizin birlik içerisinde olmayı gerektiriyordu. Bu süreçte, Müslüman unsurlardan da Müslüman olmayan unsurlardan da sadakati ya da işgal kuvvetleriyle birlik olmayı tercih edenler olmuştu. Milli Mücadele'de birlikte çarpışanlar, birlikte gelecek endişesi taşıyacak ve bu topraklarda birlikte yaşamaya devam edecekti. Hatta bu düşünce Lozan sonrasındaki yapıyı da belirleyecekti. Ancak Türkler, mirasın gerçek sahibiydiler. Türklük yeniden keşfediliyordu. Mücadele erkek, kadın, çocuk herkesin katılımıyla yürütülüyor ve bu durum, toplumu, millet olma şuuru ve vatan bilincine götürüyordu.

1.1. Milliyet

Gazeteye göre, İmparatorlukların ve Osmanlı İmparatorluğunun yıkılışından sonra Wilson'un milletlerin kendi kaderlerini tayin hakkı prensibi milletler ve kurulacak devletler için yön belirleyici ve umut verici olmuştu. Emperyalizm, asırlardan beri, milliyet ve istiklâl esaslarını tehdit etmişti. Ancak bu mücadeleden er geç emperyalizm mağlup olarak çıkacaktı. Bununla birlikte, istiklâllerini ve mevcudiyetlerini kurtarmış olan milletler, kıskanç ve menfî siyasetler takip etmekten kendilerini kurtarabilecekler miydi? Milletler, mutluluk ve gelişimleri adına kolaylıkla kıskanç ve hodkâm bir taassuba inkılâp edebilirlerdi.

Arazi ve sınırlar üzerinde başlayan sahip olma isteği, zayıf milleti kuvvetli millete bağlı tutabilir, bu durum da yeni emperyalizmlerin doğmasına sebep olabilirdi. Bu ihtilaflar Avrupa emperyalizminin devamını sağlayabilirdi. Bağımsız ve milletlerine şiddetle bağlı küçük kavimler yekdiğeriyle mücadeleye sevk edilir, bir tarafın himaye edilmesi ile kadim siyaset tekrar yol bulabilirdi.

Irklara bağlı milliyet prensipleri emperyalist istilalara âlet olmuştu, olabilirdi. Irkların milletler için itiraz edilemez bir esas olabileceğini ise, Dünya Savaşı ve ilmî araştırmalar yeterli derecede ispat etmişti. Slav Birliği, Cermen Birliği, Latin Birliği gibi nazariyeler aynı ırktan oldukları hâlde daha büyük milletlerin kendilerine tasallut

etmesine, milletlerin hüsnü kabul etmemesinden dolayı da kuru bir nazariyeden ibaret kalmıştı. Bulgarlar ırk olarak Türk sayılsa bile hiçbir zaman umumî siyasetlerinde Türkiye lehine fedakârlığa sevk edilemezlerdi. Bu nazariye, Rus Çarlığını Bulgaristan'ı istilaya teşvik edebilirdi. Türkiye ortadan kalktıktan sonra Çarlığın bakış açısı da bundan başka bir şey değildi. Milliyet prensipleri devamlı bir sulh temini için, fetih ve istila emellerine, sınır tartışmalarına, siyasi megalomanlara mütehammil olmayı gerekli sayardı. Wilson'da çok defa Amerika'da mevcut muhtelif kavmiyetlerin, kavimlerine ait medeniyet eserlerinin hiçbir hak ve iddiaya esas olamayacağını zikretmişti.

Wilson Prensiplerinin teyit ettiği milliyet esasları, birçoklarının yanlış anladıkları üzere memleketlerinin sınırları dışındaki kavimler ile ilişkili değildir. Bundan dolayı Türkiye'de bir Ermenistan'ın, Türkiye'de bir Bulgaristan'ın veya İzmir'de Yunanistan'ın iddia edecek hiçbir hakkı yoktur. İzmir'de Yunan işgaline karşı en ziyade müdafaa edilecek esas budur. Osmanlı ülkesinin bir tarafında, bir köyde, bir kazada herhangi bir kavim çoğunluk olabilirdi. Ancak bu durum hiçbir zaman ilişkili olduğu devlete bu kazanın ilhakını icap ettirmezdi.

Çoğunluk meselesi, ayrı bir mevcudiyet ve milliyet teşkil etmek iddiasında bulunan komiteler için söz konusuydu. Mesela Araplar, Halep'ten aşağıda bütün Arabistan'ın çoğunluğunu teşkil etmekteydi. Bundan dolayı onların istiklalleri, kabul edilen milliyet prensiplerine uygundu.

Milletler, bekâsını tarihi zaferlerine ve en eski geçmişlerine dayandırarak millî vicdanı temin etmek zorundadırlar. Bir millet uzak zamanlardan intikal etmiş olan ananelerine ne kadar bağlı ise o kadar esaslı bir mevcudiyete sahiptir. Asrın prensipleri, her kavmin saadeti ve inkişafı nâmına müsamahakâr bulunmak esasından doğmuş, barışçı prensiplerdi. Bu şekilde bir millet esası, geneli itibarıyla çoğunluk olunan, uzun bir mazinin hatıralarına ve eserlerine dayandırılan, bir sınır dâhilinde sakin olan bütün ahaliyi aynı siyasi ve hukukî sıfatlar ile kuşatarak gerçekleştirilirdi. Bunun haricinde, belirsiz hatıralara dayandırılarak bir sınır içinde yaşayan insanları bile yekdiğerleriyle mücadeleye sevk edecek bir milliyet prensibi bu asrın prensibi sayılamaz ve hususıyla yaşayamazdı. Napolyon'un Rusya'yı istilasında koluna Fransız damgası vurulan bir köylü balta ile kolunu kesmiş, "Fransızların İmparatoruna damgasını iade ediyorum!" demişti. O köylü ki Çar'ın damgasını iftihar ile ve mukaddes bir yadigâr gibi taşıyordu.

Millî durum resmî sınırla belirlenmiş bir millettir. Mütareke sınırı, milliyet prensiplerinin çizdiği sınırdır. Bunun dâhilinde yaşayan insanlar, ırkları ve kavmî sıfatları ne olursa olsun millettaş sayılıyordu. Aynı zamanda Osmanlı ülkesinin her tarafı için faydalı görülen âdem-i merkezîyet idaresi desteklenilerek, her kavmin kendi muhitinde gelişimi de temin edilmiş oluyordu. Asrın prensipleri olarak anlaşılan milliyet esası buydu.

Hiçbir milletin Türk ırkı içinde boğulması istenmediği gibi Türk ırkı menfaatine ayrı bir ırka mensup vatandaşların rencide edilmesi de kabul edilemezdi. Şimdiye kadar dış telkinlerle hıyanet etmiş olan Hıristiyan Vatandaşlardan bir kısmı da aynı prensiplerle himaye edilebilirdi. Fakat onlardan da aynı samimiyeti ve millî

prensiplerde aynı itidal ve hakşinaslığı görmek gerekmektedir¹.

Millî birlik, dünyanın yaşama hakkı olan her milletinde kendi kendine oluşmuş bir birlikti. Dâhilî ve haricî her tehlikede tecelli etmekteydi. Vatan endişesi tasavvur olunur olunmaz millî birlik, bunun tabii ve zarurî bir sonucu olarak derhal kendini gösterirdi. Medenî memleketlerde bütün fırkaların birleşmesi, muhalefetlerin mücadeleyi bırakması, işlerin kolaylaştırılmasına, matbuatın ve genel efkârı etkileyen yayınların hemen kendiliğinden hiddet-i milliye-yi takviye etmesi bu dayanışmanın neticesiydi².

Mütarekeyi müteakip memleketin güzide yerlerini işgal eden düşmana karşı kadınlar, kocaları ve kardeşlerinin yanında düşmana karşı durmuştu. Memleketin istiklâlî için başlayan mücadelede kadınlar da üzerine düşeni yapmıştı. Sivas kadınlarında başlayan direniş, Eskişehir kadınları tarafından da gerçekleştirilmiş, Bursa kadınları da aynı cesareti göstermişti. Bu tavırlarını, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Temsilîyesi'ne çekilen telgraf belgelendirmişti³.

Sivas'ta müteşekkil Anadolu Kadınları Müdafaa-i Vatan Cemiyeti, Kilis'te Fransız işgal kumandanının neşrettiği beyannâme üzerine İtilaf Devletleri temsilcilerine, Sadaret Makamı ve Dâhiliye Nezareti'ne protesto telgrafları göndermişlerdi. Hanımlar vatanın mukadderatına daha yakından alakadar olmaya başlamışlardı ve vatanperverlikleri takdir edilecek durumdaydı⁴.

Sivrihisarlı hanımlar tarafından Kurşunlu Camii Şerifinde ervâh-ı şühedaya ithaf edilmek üzere mevlit okutturulmuş ve bu vesile ile hazır bulunan hanımlar kendi idarelerinde 1 seccade ve 900 kuruşla 144 çift çorap derç ve cem etmişler, Sivrihisar Askeri Hastanesi'ne hediye etmişlerdi. Hanımların, Türk ordusu hakkındaki mesailerini ve vatanperver tezahüratları her surette takdire layıktı⁵.

"Büyük Türk Edibesi" Halide Edip Hanımın şiddetli arzusu üzerine başkumandan fiili hizmette bulunmak üzere kendisini Garp Cephesine davet etmişti. Bu hadise Türk kadınları için bir ilk olmakla beraber halkta ve orduda büyük bir coşku yaratmıştı⁶.

İnegöl sokaklarında süvarilerin Yunanlılarla boğaz boğaza giriştikleri mücadeleye şehrin çocukları da iştirak etmişler ve tıpkı Türk askerleri gibi aralarından bir kaçını şehit vermişlerdi.

¹"Milliyet Prensibi, Asrın Prensipleri", *Hâkimiyet-i Millîye*, 21 Şubat 1336 Cumartesi, No:10, s.1.

²"Vahdet İhtiyacı", *Hâkimiyet-i Millîye*, 28 Şubat 1336, Cumartesi, No:12, s.s.1-2.

³"Bursa Hanımlarının Protestoları" *Hâkimiyet-i Millîye*, 10 Kanun-ı Sani 1336 (1920), Cumartesi, No:1, s.2.

⁴"Anadolu Hanımlarının Teşebbüsât-ı Vatanperverileri", *Hâkimiyet-i Millîye*, 28 Kanun-ı Sani 1336, Çarşamba, No:5, s.1.

⁵"Hanımların Şefkati", *Hâkimiyet-i Millîye*, 3 Nisan 1337 (1921) Pazar, No:150, s.2.

⁶"Halide Hanım Efendi Cephe", *Hâkimiyet-i Millîye*, 17 Zilhicce 1339, 21 Ağustos 1337 (1921) Pazar, No:268, s.1. Mustafa Kemal Paşa 1923'te, Konya Hilâl-i Ahmer Kadınlar Şubesinde yaptığı bir konuşmada, Türk kadınının Millî Mücadelede ki desteklerine teşekkür ederek; "Dünyada hiçbir milletin kadını bu Anadolu kadınından daha fazla çalıştı, milletimi kurtuluşa ve zafere götürmekte Anadolu Kadını kadar himmet gösterdim diyemez" demişti. *Hâkimiyet-i Millîye*, 11 Şaban 1341, 29 Mart 1339 (1923) Perşembe, No:776, s.1.

Sadece ihtiyarları, gençleri, kadınlarıyla değil, daha ağızları süt kokan masum yavrularıyla müdafaa edilen bir memleket muhakkak kurtarılacaktı. Türk milleti, batıdan gelen zulme karşı gösterdiği bu ulvî kıyam ve cihat ile ihtiyar tarihinin mazisine bir harika daha ilâve ediyordu⁷. Zaferlerin kazanılması, insanları dinî ve millî duyguları okşayıcı davranışlara yönlendirmişti. Şüheda için mevlitler okutuluyordu⁸.

Din ve milliyet fikri, en büyük inkılâplara sebep olmuş iki kardeş fikirdi. Dağınık gönülleri, dağınık orduları bir araya getirerek onlara muayyen bir istikamet, muayyen bir hedef vermişti. Ruhlarda gizli olan kudretleri uyandırmış, tutuşturmuş, silahla devirmiş kırmış dağıtmış ve aşkla yeniden toplamış, kurmuş ve yaratmıştı. Din ve milliyet fikri beşeriyeti sürükleyip götüren fikir kuvvetlerinin en büyüğüydü. Bir fikre karşı çıkılabilecek yine ancak diğer bir fikirdi. Dinin yaptığı terkip ve tevhit hareketine karşı, milliyet tahlil ve taksim eden bir hareketle meşgul görünmekteydi. Birinin zayıf kucakladığını diğeri ayrı ayrı takviye eder, her parçayı kendine kifayet edecek hâle getirirdi. Milletlerin ve milliyetlerin doğuşunda dâhili ve harici müdahalelerin tehlikelerin ehemmiyeti büyüktü⁹.

Büyük Millet Meclisi'nin açılışının yıldönümü de millet arasında bayram sevinci ile kutlanıyordu. Kastamonu, İzmit, Antalya, Kars ve Konya'da, mektep çocukları sokaklarda millî şarkıları söyleyerek dolaşiyor, şehirler bayraklarla süsleniyor¹⁰ Samsun, Kırşehir, Kangırı (Çankırı), Urfa, Bolu, Sinop ve Zonguldak'ta¹¹ Akdağmadeni'nde gösteriler yapıyordu¹².

1.2. Vatan

Gazete, vatan kavramını atalardan devralınan miras, geçmişten bugüne içinde dil, kültür gibi ortak değerlerin mevcut olduğu yurt, sevgi ve özlemlerle bağlanılacak yer olarak tarif ediyordu. Türkler için vatan Anadolu'ydu. Çünkü Türkler, Anadolu'da geçmişten bugüne kültürle dille tarihle yaşamıştı ve Osmanlı coğrafyasından kalan son toprak Anadolu'ydu.

Anadolu, artık başlı başına uzun mânâlar ihtiva eden bir mefhum olmuştu. Düne kadar Anadolu, Osmanlı İmparatorluğu'nun “memalik-i mahrusa”sını gösteren haritalar üzerinde sadece bir parça olarak görünüyordu. Bugün ise, bir coğrafya kelimesi olmaktan çıkmış, başlı başına bir fikir ifade etmeye başlamıştı. Anadolu bugün hem iktisadî varlık, hem de siyasî bir varlık ifade etmekteydi. İnsanlar arasında pek

⁷“Türk Çocukları”, *Hâkimiyet-i Millîye*, 28 Recep 1339, 7 Nisan 1337 (1921) Perşembe, No:153, s.1.

⁸İnönü Muharebesinde ve sair cephelelerde şehadet eden mücahidinin ervâh-ı mübarekesine Mustafa Kemal Paşa tarafından Hacı Bayram Camii'nde Cuma namazını müteakip mevlit okutulmuştur. *Hâkimiyet-i Millîye*, 5 Ramazan 1339, 13 Mayıs 1337 (1921) Cuma, No:184, s.1.

⁹Müderres Hamdullah Suphi Bey'in geçen Cuma vermiş oldukları Konferans, “Milliyet Düsturları”, *Hâkimiyet-i Millîye*, 29 Rebiülahir 1341, 19 Kanun-ı Evvel 1338, (1922) Salı, No:690, s.3.

¹⁰“Millî Bayram-Anadolu'da Tezahürat”, *Hâkimiyet-i Millîye*, 28 Şaban 1340, 26 Nisan 1338 (1922) Çarşamba, No:492, s.2.

¹¹ *Hâkimiyet-i Millîye*, 1 Ramazan 1340, 28 Nisan 1338 (1922) Cuma, No:494, s.2.

¹² “Anadolu'da Millî Bayram, Gazetemize Gönderilen Telgraflar”, *Hâkimiyet-i Millîye*, 3 Ramazan 1340, 30 Nisan 1338 (1922) Pazar, No:495, s.2.

büyük bir kitle teşkil eden Türkler, millî birliklerinin sahibi ve müdrikiydiler. Bu durum coğrafi, iktisadî ve millî mânâlarının pek tabii ve zarurî neticesinden ibaretti. Anadolu siyasî varlığı harice karşı müstakil, dâhile karşı serbestti.

Anadolu, üzerinde yaşayan ve çalışan halk kitlelerinin müşterek menfaatlerinin, haklarının ve vazifelerinin yalnız onlar tarafından ve yalnız onlar hesabına idrakini istemekten ibaretti. Bu düstur hakikatın ya da mevcudun ifadesinden başka bir şey değildi¹³.

Tanrının bağıışı, Oğuz han'ın "uğruna öl!" dediği vatan, başka yer ve iklimlerde hangi güzellikler olursa olsun hepsinden kıymetliydi¹⁴. Vatan muhabbetinde insana yaşadığını duyuran rabitalar ve hatıralar vardı. Bunların hepsi bir yere toplanarak orada adeta eriyip birleşerek ruhu sarardı.

Vatan sevgisi toprağı başka memleketlerden başka topraklardan ve başka yerlerden ayırırdı. İnsanı kendi sokağına, kendi evine, kendi mezarlığına götürürdü. Önünde mızıkasıyla sınıra giden bir alay heyecan verirdi. Toprakta, şehirde, beraber yaşadığın, dilini, duygularını bildiğin o cins ve kabile kardeşi, din kardeşi müşterek toprağı yağmaya gelen bir haksıza karşı kızar ve yüzü kızarırdı. Ancak vatan sevgisinde esas, emaneti yaşatmaktı.

Gurupta güneş sönerken ertesi gün nuru nasıl bekleniyorsa vatanın kurtulmuş sabahları da hep beraber görülecekti. İnsanın sevdiğine karşı, daima severim diye tekrar etmesi ne kadar noksan ve uydurma bir söz ise, vatani, yalnız sözlerle sevmek de öyleydi. Vatani insan bütün kalbiyle, vicdaniyle, ruhuyla sevmeli ve bu uğurda neyi feda edebilirse etmeli ve onu her şeyden sakınıp sevmeliydi¹⁵.

Anadolu Büyük Türk milletinin en eski bir yurduydü. Türk milletinin Asya kıtasını baştanbaşa kapladığına, Anadolu'nun asırlarca Türklerin üzerinde yaşadığı bir yurdu olduğuna tarihî şahadetler de vardı. Anadolu'da önceleri "Terak" denilen Türkler bulunmaktaydı. İtalya'nın bir kısmında bile çok eski zamanlarda "Etrüsk" denilen Türkler oturmuşlardı. Anadolu asırlardan beri Türk'tü. Asya'yı hâlâ baştan başa kaplayan büyük Türk milleti, tarihi tekrar ederek belki Rumeli'deki eski Türk'ün diyarlarında bile bayrağını dalgalandıracaktı¹⁶.

Anadolu ezelden ebede kadar Türk'tü. Kahraman Mehmetçik Türk'ün hakkını, tarihî ırkına has bir vakar ve kahramanlıkla müdafaa ederken Avrupa'nın ağırbaşlı gazeteleri güzel İzmir'in yeşil Edirne'nin Türk'e ait olduğunu yazmaya başlamışlardı.

¹³ "Anadolu", *Hâkimiyet-i Millîye*, 7 Teşrin-i Sani 1336 Pazar, s.1.

¹⁴ Cemil Sena imzalı "Yurdumuz" şiiri, *Hâkimiyet-i Millîye*, 10 Şubat 1337 (1921) Perşembe, No:105, s.2. Orhan Seyfi'nin "Anadolu Toprağı", *Hâkimiyet-i Millîye*, 1 Nisan 1921 Cuma, No:149. *Hâkimiyet-i Millîye* Gazetesi'nin, 17 Şubat 1337 (1921) Perşembe, No:111'de İstiklâl Marşı yayımlanmıştır.

¹⁵ "Millî Düşüncelerden/Sevmek Kanunu", *Hâkimiyet-i Millîye*, 8 Kanun-ı Sani 1337 (1921) Cumartesi, No:94, s.2.

¹⁶ "Anadolu ve Türkler", *Hâkimiyet-i Millîye*, 11 Zilhicce 1339, 15 Ağustos 1337 (1921) Pazartesi, No:265, s.2.

Gazi Mustafa Kemal Paşa'ya destek için çekilen telgraflarda yaşamının, istiklâlin ne demek olduğunu bilenlerin Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerinin vatandaşı olmaktan gurur duydukları, vatan için güzide hizmetleri olan ve vatana hayatını vakfetmiş bir insana karşı yanlış yapanların en bedbaht insanlar olduğu ifade ediliyordu¹⁷.

3. Türkler

Gazetede Türkler, vatanperver, azimli, tarihleri ve bugünleri ile gurur duyması gereken güçlü bir millet olarak tarif edilmiştir. Türkler sahip oldukları bu güçle, Milli Mücadele'deki büyük başarılarından sonra yeni devletlerini de kuracaklardır.

Gazeteye göre, Türk olmaktan gurur duyulmalıydı. Türkler bir kere daha, ihtiyar Avrupa'ya Türk kahramanlığının nasıl bir mucize, Türk'ün vatanperverliğinin nasıl bir harika olduğunu öğretmişlerdi. Onların kuvveti ne olursa olsun, Türk azmi önünde durmaya mecbur olacaktı.

Mağlup bir Türk ile görüşmeyi düşünen Loyd Corc ve bütün Avrupa, Türk zaferi ve Yunan hezimetini görmüştü. Türkler artık Süleyman'ın Viyana'ya götürdüğü muhteşem Türk'ün çocuğu olmaktan ya da gerçekleştirdiği sınırsız fetihlerden gurur duymayacaktı. Türkler, Cihan Harbi'nde yenilmiş, yaralanmış, ezilmiş, bütün Hıristiyan dünyası üstüne hücum etmiş olmasına rağmen Ankara'nın kara bucağında toplanmış ve dünyaya isyan etmiş imanlı bir millet olmaktan gurur duyacaktı. Aşkla, imanla, kendisi olmuş ve kendi kalmak isteyen millet saf iradesiyle, iki senede muazzam ve mübarek bir eser ortaya çıkarmıştı. Bu başarı tarihte emsali olmayan bir işti.

Türk, on sene harpten başını kaldırmamıştı. On sene dünyanın en muazzam devletleriyle bütün dünya ile harp etmişti. Yunanlıların istilaya kalkıştığı topraklarda, bugün yeni ve muzaffer bir Türkiye doğmuştu. Bütün dünyayı, fedakâr kudreti ve mukaddes istiklâl aşkı önünde itaat ettirecek, kanıyla müdafaa ettiği hakkını kabul ettirecek; yeni genç ve parlak bir Türkiye doğmuştu.

Tarih, bugün kanlarını döken Türklerin fedakârlığını, hiç başka bir milletinkine benzemeyen emsalsiz cesaretlerini yeni Türkiye'nin temeli olarak tanıyacaktı. Avrupa'nın "Hasta Adamı" dedikleri Türk ölmüştü!¹⁸

Gazetede, Türk milletinden sayılan iki Müslüman grup Kürtler ve Çerkezler hakkında haberler ve telgraflar da yer almıştır. Gazetede, Çerkezlerle ilgili haber ve telgrafların Kürtlere göre daha fazla yer almasının sebebi, 1920-1922 yılları arasında Çerkez "muhafifleri" ve "ayrılıkçıları"nın çalışmalarıdır.

4. Kürtler

¹⁷Tadil-i intihab teklifinin ardından, "Mustafa Kemal'in Vatani!, Bütün Türklerin Kalbidir. Bunu Bütün Milletin Yek Avaz Olarak İzhar Ettiği Histen Anlıyoruz. Büyük Millet Meclisi Riyasetine ve Ankara'da Reis-i Muazzamımız Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine" Muş Mutasarrıfı Halet tarafından çekilen telgraf, *Hâkimiyet-i Millîye*, 23 Rebiülahir 1341, 13 Kanun-ı Evvel 1338 (1922) Çarşamba, No: 685, s.1.

¹⁸ İnönü zaferinin ardından Müfit Ferit imzalı yazı, *Hâkimiyet-i Millîye*, 3 Nisan 1337 (1921), s.1.

Kürtler, kongrelerden silâhlı Milli Mücadele'nin başladığı ikinci safhaya kadar, Anadolu'da Türklerle kader birliği yapmış, Müslüman bir unsurdur. Bu sebeple İstanbul'da veya herhangi bir Anadolu şehrinde Kürtlük adına çalışan bazı Kürtlerin bağımsız bir Kürdistan kurma yolundaki tavırları, millî hareketi imha plânıydı. Damat Ferit Hükümetinin de bu duruma katkısı olmuştu. Ancak Kürtlerin asırlardan beri Osmanlı olduğu ve olacağı yaptıkları fedakârlık ve müspet tavırlarıyla şekillenmişti. Ankara'da Heyet-i Temsiliye Riyaseti'ne gönderilen telgraflarda bu görüşü tasdik etmekteydi¹⁹.

5. Çerkezler

2 Ağustos'ta İstanbul'da ayan azasından Müşir Fuat Paşa'nın başkanlığında, Merkez Kumandanı Ahmet Fevzi Paşa ve Çerkez ileri gelenleri ile bir toplantı yapılmıştı. Burada, Atina'ya giden İzmit mutasarrıfı İbrahim'in hain teşebbüsünü ret ve lanetleme kararı verilmişti. Teâvün Cemiyetinin bir toplantısında da yanlış davranışların Çerkezliği temsil edemeyeceği ve bunların Çerkezler adına söz söylemek salahiyetini haiz bulunmadıkları beyan edilmişti.

2 Ağustos'ta, İstanbul Merkez Kumandanı Ahmet Fevzi Paşa İkdâm Gazetesi murahhaslarına bir beyânatta bulunmuştu. Bu beyanatta; "*Çerkezler, katiiyen iftirak fikrini bilmemişler. Çerkezler, Türklerle beraber güler ve onlarla beraber ağlarlar.. Çerkezler, ekmeğini yiyip suyunu içtikleri memlekette nankörlük etmezler. Ba busus din bususunda Türklerle ayrıları gayırları yoktur. Çerkezler, indinde Türklük Çerkezlik yoktur. Dinimizin yasak ettiği veçhile tanıdığımız millet millet-i İslamiye, vatan darü'l İslâm'dır. Aksi fikirde bulunanların Çerkezlik hakkında beyan-ı mütalaada selahiyetleri yoktur*" demişti²⁰.

Ancak İzmir'de Yunan emel ve fikirlerine destek olan Çerkezler vardı ki bunlar "Arızalı Çerkezler"di²¹. Bunun için de Çerkez ulema, eşraf ve muteberleri 27 kişilik imzayla Aziziye'den bir telgraf yollamışlardı. Bu telgrafta; Sivas Çerkezleri, Osmanlı toplumuna dâhil oldukları günden bugüne kadar Türk kardeşleriyle müşterek etmiş ve etmektedir. Aralarından bazılarının Yunanlıların hain emellerine vasıta olduklarını üzüntüyle duydukları, bu durumu lanetledikleri ifade edilerek; Çerkezlerin bunlara alet olmayacakları ilân ediliyordu²².

Diğer taraftan İzmir'de Yunan ordusunu 2000 kişilik "vatansızın" destekleyeceği, başlarında da kim olduğu "malum" olan "vatansızların" suikastlar yapacağı, İzmir'e ne kadar şaki ve şer varsa yığıldığı ancak, Yunan ordusunun bu

¹⁹ *Hâkimiyet-i Millîye*, 10 Kanun-ı Sani 1336 (1920) Cumartesi, No:1, s.s.1-2.

²⁰ *Hâkimiyet-i Millîye*, 17 Zilhicce 1339, 21 Ağustos 1337 (1921) Pazar, No:268, s.1.

²¹ "Arızalı Çerkezler", başlıklı yazı bkz. *Hâkimiyet-i Millîye*, 13 Rebiülahir 1340, 13 Kanun-ı Evvel 1337 (1921)Salı, No:377, s.2.

²² "Çerkezlerin Reddiyesi", *Hâkimiyet-i Millîye*, 13 Rebiülahir 1340, 13 Kanun-ı Evvel 1337 (1921) Salı, No:377, s.2.

şekilde takviyesinin korkutucu bir şey olmadığı haber veriliyordu²³. İzmir'deki bu durum karşısında ise çeşitli Çerkez Cemiyetlerinden lanetleme telgrafları geliyordu²⁴.

İzmir'de Çerkezler nâmına hareket eden bir cemiyet reisi, heyet idare âzâsı ile İzmir Ermeni murahhasını ve Rum Metropolithanesi'ni ziyaret etmişti²⁵.

Gazete, Müslüman unsurlardan Çerkezlerin, Milli Mücadele'ye bağlılıklarını bildiren telgraflarını yayınlarken, Çerkezleri Türk milletinin bir parçası olarak göstermiş; sadakatsizlik gösteren Çerkezleri de ifşa ederek, bu iki grubu birbirinden ayırt etmişti.

6. Hıristiyan Türkler

Gazete'de Anadolu'ya erken göçlerle gelen Türklerin bir kısmının uğradıkları istilalar ve savaşlar sonucunda Hıristiyanlığı seçmek durumunda kaldığı teması işlenmişti. Bunlar Anadolu'da yaşamaya devam etmekte olan Türklerdi. Dilleri, örfleri, adetleri, duaları, vaazları Türkçe'ydi Türk'tüler. Sadece bağlı buldukları kilise itibarıyla Rum ismi almışlardı.

Millî Mücadele'ye kadar Fener Patrikhanesi'ne bağlı olan bu Ortodoks Türkler, Fener'in Yunan emellerine alet olması ile Anadolu Piskoposluğunu ihdas etme yolunu tutmuştu. Bu cemaatin ruhanî reisi Papa Eftim Efendi'ye göre, dinde Patriklik makamı olmadığı için bu makamın adı Başpiskoposluk Makamıydı. Papa Eftim Efendi, Anadolu'daki Türk Ortodoks cemaatlerini Yunan oyununa uymamak ve alet olmamak üzere, uyarıyor ve olumlu cevaplar da alıyordu. Bu Hıristiyan cemaati grup grup telgraflarla, TBMM Hükümetine bağlılıklarını bildiriyorlardı. Gazete'de Hıristiyan Türklerin İstanbul Patrikhanesine bağlılıklarından vazgeçmeleri ve Anadolu'da yeni bir Başpiskoposluk makamının kurulması teşvik ediliyordu.

Gazetede Karamanlı Türklerin Hıristiyanlaşması da hikâye edilmişti. Tarihi kadim incelendiğinde Anadolu ve Kafkasya'da (Heytler, Sitler, Kumanlar...) gibi Turanî ırklar saltanat sürmüşlerdi. Bu hükümetler Bizanslı Rumların hücumlarına uğrayarak, ara sıra mağlup olmuşlar, işkencelere maruz kalmışlar içlerinden bazıları dinini değiştirmek zorunda kalmıştı. Fakat ana dilleri Türkçe'yi hâlâ muhafaza etmişlerdi. Bunlar yaşayış tarzları, ruh ve maneviyatları itibarıyla Türk'tü. Fakat çoğunlukla Türklüğünü unutan siyasî bir zümre hâline gelmişlerdi.

Bir Karamanlı Türk ile hakiki Rum birbirinden çok ayrıydı. Rumlar fırsat buldukça Anadolu sahiline hücum etmiş ve Anadolu halkını kendi dinine dâhil etmişti.

Ermeniler de fırsat buldukça Türklerin cehaletinden istifade etmişler, birçok Koman ve Peçenek Ermeni ve Rumluğa karışmıştı. Anadolu tarihin ilk devirlerinden beri Türk'tü. Rum ve Ermeniler, Anadolu'ya sonradan gelmişlerdi. Türkçe konuşan

²³ "İzmir'deki Vatansızların İhanet Hazırlıkları", *Hâkimiyet-i Millîye*, 10 Cemaziyel Evvel 1340/9 Kanun-ı Sani 1338 1922 Pazartesi, No:400, s.1.

²⁴ "Çerkezler Arasında", *Hâkimiyet-i Millîye*, 10 Ramazan 1340/7 Mayıs 1338 (1922) Pazar, No:500, s.1.

²⁵ "İzmir'de Yunanlılarla Çalısan Çerkezler", *Hâkimiyet-i Millîye*, 12 Ramazan 1340/9 Mayıs 1338/1922 Salı, No:502, s.3.

Hıristiyanlar yani Rumca, Ermenice bilmeyenler tamamen Türk'tü. Bu kabil olanlar diğerlerine karşı daha büyük bir nispet teşkil ediyorlardı²⁶.

Anadolu'nun kadim ahalisi asırlardan beri Türk'tü. Anadolu tazyike uğradığı zaman birçok Türk, Rum ve Ermeni mezheplerini kabule mecbur kalmıştı. Anadolu'da Rumca bilenler sahillerde, Ermenice bilen bir kısım ahali de Van ve Bitlis havalisinde oturuyordu. Anadolu ortalarındaki Hıristiyan Türklerin büyük çoğunluğunun Türkçe'den başka dilleri yoktu. Kiliselerde bile Türkçe vaaz yapar, Türkçe dua ederlerdi.

Lisanlarıyla Türklüklerini muhafaza eden bu ırkdaşlar yalnız üzerinde bir Ermeni ve Rum adı taşımaktaydılar. Ahlâk, adet, ruh ve seciyeleri tamamen Türk'tü. Bunlar Türklüğe şuursuzca sadık kalmışlardı. Hatta Müslüman Türkler bazı tariklere nasıl bir ananeyi ihya ederek gelmişlerse tıpkı Müslüman Türkler gibi onlar da ruhlarında tarikatlara girmek meylini tutmuşlardı²⁷.

Türk Ortodokslarının ruhanî lideri Papa Eftim de, Türkiye Hıristiyanlarının eskiden beri Terak Türklerinden olduğunu söylüyordu. Türk Ortodoksları ve İstanbul, Misâk-ı Millî dâhilinde, Türk Ortodoks riyaset-i ruhanisine tâbi olacaklardı. Hıristiyanlar üzerinde tahakküm edecek bir salahiyeti olmayan Fener Patrikhanesi mezhebî vazifeden itidal etmiş görününce, irken Türk olan Şark Ortodoks kilisesi, yeni kilisesini hür ve serbest olarak tesis etmişti. Kilise işleri, emlâkı, evkâfı, bütçesi hür ve müstakil kalmak şartıyla 12 piskopostan yalnız 1'i umum kiliselerdeki Hıristiyan cemaati efradı tarafından seçilecek ve bir başpiskopos olacaktı.

Anadolu'da 200 adet kilise (köyler manastırlar hariç), 500'ü aşkın rahip vardı. Bu rahiplerden, Yunan emellerine tâbi olmak itibarıyla mütarekeyi müteakip dinî ve mezhebî vazifelerini terk ile firar etmiş olanlar vardı. Müstakil olmaları şartıyla Türk Ortodoks kilisesine tâbi dört despot mevcuttu. Despotlar kilisece "evâmir-i mukaddese" almışlardı. Bütün ruhban ve despotlar kilisece takdis edilmişlerdi. Başpiskoposluk Makamı, Miladî 3. asırda tesis etmiş olan Kayseri Kilisesiydi. Keskin Kazası Başpiskoposluk Makamı değildi. Keskin bir cemaat ve kiliseydi. Türkçe ayinler Fener Patrikhanesinin tertip ettiği kitaptan tercüme edilerek icra edilmekteydi. Papa Eftim Efendi dinde patrikliğin mevcut olmadığını bundan dolayı Patrik unvanının olamayacağını, dinin piskoposluğu emrettiğini ve Türk Ortodoks teşkilatının tamamıyla halkın ruhuna muvafık bir teşkilat olmasına çalışacağını açıklamıştı²⁸.

Keskin Türk Ortodoks Ruhanişi Papa Eftim Zeki Efendi bir tamim ile Ortodokslara şerre alet olmamalarını tavsiye etmişti. Papa Eftim burada, ne Fener Patrikhanesine ne de Avrupa devletlerine Anadolu Türk Ortodoks Hıristiyanları için

²⁶ İzzet Ulvi'nin "Anadolu'da Hıristiyan Türkler -1-" makalesinden, *Hâkimiyet-i Millîye*, 20 Rebiülevvel 1340, 20 Teşrin-i Sani 1337 (1921) Pazar, No:357, s.2.

²⁷ İzzet Ulvi, "Anadolu'da Hıristiyan Türkler-3-", *Hâkimiyet-i Millîye*, 7 Cemaziyel Evvel 1340, 6 Kanun-ı Sani 1338 (1922) Cuma, No:398, s.2.

²⁸ İngiliz Kilisesi'nin Anadolu Patrikliği/Türk Ortodoks Patrikliği Hakkında Papa Eftim Efendiye sorduğu bazı sualler ve cevaplarla ilgili metinden alınmıştır. *Hâkimiyet-i Millîye*, 24 Cemaziyel Ahir 1340, 22 Şubat 1338 (1922) Çarşamba, No: 438, s.2.

vekâlet vermedik. TBMM Hükümetinden şikâyetimiz yoktur. İtaat edip, iyi olanı işlemekle mükellefiz diyordu.

Eftim Efendi; “Anadolu’da iki kardeş, asırlardan beri yan yana yaşadık. Anadolu davasında biz Türk kardeşlerle tamamen müşterekiz. Umumî gönül birliğiyle ve pek samimî olarak, millî davamızı müdafaa ederken TBMM’nin meşru ve içimizden doğmuş hükümetimiz olduğunu bütün cibana da pek samimî olarak anlatmak zamanı gelmiştir. Umumî Anadolu Türk Ortodoks Rumları ve Hıristiyanlarını meşru davamızın müdafaasına davet ederim. Anadolu’da yalnız Müslüman Türk ve Hıristiyan Türk vardır. Hükümetimiz bizim kurduğumuz hükümettir. Mektubun kilise ruhanisi tarafından umum millete kıraat ve ilânını istirham ederek dua eylerim” diyordu²⁹.

Papa Eftim Efendi Kayseri’ye kadar bir seyahate çıkmış, ziyaret ettiği cemaatler Papa Eftim Efendi’ye büyük bir hiss-i kabul göstermişler ve tamamıyla kendisiyle hem fikir olduklarını söylemişlerdi. Bu cemaatler mekteplerinden Yunancayı kaldırarak mekteplerin birleştirilmesine karar vermişlerdi. Mekteplerde okunan Yunanca dualardan bir şey anlamadıklarından bunların ana lisana tercüme edilmesini de rica etmişler ve dualar kısa sürede Türkçeye tercüme edilerek mekteplerde tedricen öğretilmeye başlanmıştı. Anadolu’ya Türk Ortodoks cemaati tarafından teşkilatta kullanılmak üzere 500 lira teberru edilmişti³⁰.

Samsun Türk Ortodoks Cemaatinin ruhanî reisi Papa Atanas; “Hıristiyan Türklerin Müdafaa-i Hukukunu salahiyetin ancak Büyük Millet Meclisi’ne aittir. Düşman Yunanlılarla Fener Patrikhanesiyle hiçbir salahiyetimiz yoktur. Meşru haklarımızın müdafaası ve bir merci-i ruhanin tesisi hususunda Papa Eftim Efendi’yi umumî vekil kabul ve tayin ettik” diyordu³¹.

Gazetede, “Anadolu Rumları” İstanbul Patrikhanesi’nden ayrılmakla tarihî bir yanlıştan da dönmüş oluyorlar, deniliyordu. Anadolu Rumlarının dinî bir merkez olmaktan ziyade, siyasî entrikalara ve Yunan eşkıyasına bucağın İstanbul Rum Patrikliği ile artık alâkalarını kesmek arzusunda oldukları ifade ediliyordu. Anadolu’nun Karaman veya Kayseri gibi mahallerinde bir “Ortodoks, Rum patrikliği” tesisi için bir süreden beri muhtelif cemaatler nâmına gönderilen muhtıralar, dilekçeler, telgraflar ve talepler bu arzusunun ciddiyetine kuvvetli bir delil silsilesi teşkil etmekteydi. Anadolu Rumları bu hareketleriyle tarihî bir hatayı tashih etmiş oluyorlardı. Çünkü Fener, Atina ile anlaşarak İstanbul’da Bizans tahtını kurmak için Türkler aleyhine faaliyete başlamıştı. O zaman Anadolu Rumlarının da rahat ve huzuru nihayet bulmuştu. İstanbul’dan, Atina’dan, Heybeli Ada’dan yetişen rahipler tedricen aralarına sokulmuştu. Kendilerine ilim nâmına, din, fal, hıyanet ve fesat telkin etmişlerdi. Pontus Cemiyetleri, Eteryâ Cemiyetleri köylere kadar ulaşmış, Anadolu Rum’unun hissiyatını bozmuş, zihnini bulandırmış ve onu nihayet kavlen ve fiilen Türk düşmanı etmişti. İşte

²⁹“Ortodoks Kiliselerine Tamim”, *Hâkimiyet-i Milliyye*, 1 Rebiülahir 1340, 1 Kanun-ı Evvel 1337 (1921) Perşembe, No:367, s.2.

³⁰“Türkler ve Ortodokslar”, *Hâkimiyet-i Milliyye*, 7 Rebiülahir 1340, 7 Kanun-ı Evvel 1337 (1921) Çarşamba, No:372, s.2.

³¹“Türk Ortodokslar”, *Hâkimiyet-i Milliyye*, 16 Cemaziyel Evvel 1340, 15 Kanun-ı Sani 1338 (1922) Pazar, No: 405, s.2

Anadolu'da aynı dili konuşan aynı ırktan olan Türk'ün ve Rum'un arasındaki dirliksizliğin sebebi bunlardı. Anadolu Rumları, asırlardır adalette müreffeh ve mesut yaşadıkları Türk milletine karşı duydukları husumetten kendileri de zarara girmişti. Türkler kadar kendi rahatlarını da kaçırmışlardı ve geçmiş devirlerin huzur ve refah günlerini hasretle aramaya başlamışlardı. Belki bu yolun çıkmaz bir yol olduğunu anladıkları için ve kendilerine felaket getiren bu yalancı Rumlukta bıktıkları için Türklerle, ırkdaşlarına yanaşmak istemişlerdi. Türklerle Rumları mukayese etmişler ve nihayet Türk'ün olmaya karar vermişlerdi. Eğer bu arzuları ciddi ve samimi ise Türkler tarafından ret ile mukabele görmeyeceklerdi³².

Ortodoksların yılbaşı münasebetiyle Söke Metropolithanesi'nde Metropolit Vekili tarafından ilk defa olarak Türk Ortodoks Patrikliği nâmına bir ayin de icra edilmişti. Ayinde Türk silahlarının başarısı ve memleketin kurtuluşu için dua edilmiş ve Metropolithane Türk bayraklarıyla donatılmıştı. Bu tezahürat, İtalyanlar üzerinde de derin tesirler bırakmıştı³³. Türk Ortodoksları, Anadolu'da bağımsız bir patrikhane kurulması hakkındaki arzularını Adliye Vekâletine resmî olarak arz etmişlerdi³⁴.

Buna karşılık Fener Patrikhanesi³⁵, Anadolu Hıristiyanlarının zulme maruz kaldıkları yönünde haberler yayıyor, bu haberlere özellikle İngiltere basınında yer veriliyordu. Bu konuda bir tepki Bafra'daki Türk Ortodokslardan gelmişti. Telgrafta; *"Anadolu Hıristiyan halka zulüm yapıldığından bahseden neşriyatı üzüntüyle öğrendik. Millî hükümetin Anadolu'nun namuskâr evlatlarına her zamankinden ziyade şefkatle yaklaştığını, insanların iş ve gücüyle meşgul olduklarını Avrupa milletlerine ilân ederiz. Bu çirkin isnat ve iftiraları şiddetle reddederiz"* diyorlardı. Telgrafta ayrıca, kendilerinin Ortodoks mezhebinden olmakla beraber anasıl Hıristiyan Türk, lisanlarının Türkçe olduğu, adet ve ananelerinin Türk olduğu, Yunanlılarla mezhepten başka bir alâka ve münasebetlerinin olmadığını ifade ediyorlardı. Türk Hıristiyanlarının millî hükümeti etrafında toplanarak, memleketin istiklâlî adına çalıştığı, geneli Türk olan cemaatlerinin

³²"Asla Rücu", *Hâkimiyet-i Millîye*, 23 Şaban 1339, 1 Mayıs 1337 (1921), Pazar, No:173, s.1.

³³"Ortodokslar ve Silahımızın Zaferi Duası", *Hâkimiyet-i Millîye*, 4 Cemaziyel Ahir 1340, 2 Şubat 1338 (1922) Perşembe, No: 421, s.2. Türk Ortodoks Kilisesi dışında Katolik Kilisesi de müteveffa Papa'nın ruhu için bir ayin düzenlemiş, ayinde davet üzerine rical, memurin-i mülkiye ve askeriyeye ile Katolik cemaati hazır bulunmuştu. Ayinin bitiminde reis-i ruhanî Nersis Efendi, vatanperverâne bir nutuk irad eylemiş ve müteveffa Papa'nın Umumi Harbin her anında akan kanlara nihayet verilmesi için sarf-ı mesai ve Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin dâvâ-yı milliyesindeki hakikat ve meşruiyeti ve Yunanlılar tarafından ikâ olunan mezalimi protesto ettiğini söylemişti. Nersis Efendi, ecdadımızın, Büyük Türkiye Hükümeti'nin idaresine iltica ettikleri asırlardan beri bilumum Hıristiyanları şefkatle himaye altına aldığı cins ve mezhep ayırt etmeksizin bir kanun ve nizam altında rahat ve huzur içinde yaşadığını anlatmıştı. Nersis Efendi, muazzez topraktan bir karış bile verilmemesi için haklı bir dava takip edildiğini Allah'ın inayetinin Sevgili Başkumandan-ı Zişanımız Gazi Mustafa Kemal Paşa Hazretleriyle Vükelayı fiham ve milleti temsil eden mebusan-ı kiramın, sair ekâbir-i memurin, öteden beri cihangirâne ve arslanca çarpışmakta olan askerlerin üzerinde olması için niyaz ve istirhamda bulduklarını arz etmişti. Nersis Bağdikian Efendi'nin bu samimi nutku hazirun üzerinde pek büyük bir tesir bırakmış ve maarif müdürü Vasıf Bey mukabilde bulunarak müteveffa Papayla Türkler arasındaki muhabetten bahs etmişti. "Türkler ve Katolikler", *Hâkimiyet-i Millîye*, 23 Cemaziyel Ahir 1340, 21 Şubat 1338 (1922) Salı, No:437, s.2.

³⁴"Anadolu Patrikhanesi ve Adliye Vekâleti", *Hâkimiyet-i Millîye*, 28 Rebiülahir 1340, 28 Kanun-ı Evvel 1337 (1921) Çarşamba, No:390, s.1.

³⁵Fener Patrikhanesi ile ilgili ayrıntılı bir çalışma için bkz. Elçin Macar, *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*, İletişim, İstanbul, 2003.

mezhebi bir tarafa bırakarak, Yunan emel ve fesatlarına hizmet eden İstanbul Patrikliği ile münasebeti kestiklerini ilân ediyorlardı. Ayrıca Bafra Türk Ortodoksları, Anadolu'da Türk Ortodoks Patrikliğini tanıdıklarını, Hıristiyan Türklerin, Pontusçuluğa aleyhtar olduklarını, vatanları ve ırkdaşlarıyla aralarına nifak tohumları saçmak isteyen serseri Rumları ve gazetelerdeki Anadolu Hıristiyanlarına mezalim yapıldığı şayiasını nefretle telin ederiz, diyorlardı³⁶.

Papa Eftim Efendi de, Anglikan Kilisesi Başpiskoposu Mr. Canterbury'e bir mektup göndermişti. Mektupta, insanlığı inleyenlere lanet ederek, insanlığın acilen sulh ve saadet beklediğini, medenî devletlerin arzu ve gayeleri hilafına Fener Patriki Meletiyus'un bir takım asılsız şikâyetnameler tertip ve neşr ile Hıristiyan âlemini Türkler aleyhine birleşmeye davet ederek, yeni baştan sulhü ihlâl edecek girişimlerde bulunduğunu, Kitâb-ı Mukaddesin insanlar arasında muhabbet ve samimiyeti emrettiğini söylüyordu. Fener Patriki Meletiyus, İngiltere Hariciye Nezaretine, Anglikan Kilisesi Başpiskoposluk Makamına ve batı matbuatına müracaat etmiş, dünyayı yeniden yeniye karıştırarak kan ve dumana boğmaya teşebbüs etmişti. Papa Eftim, Meletiyus'un teşebbüslerini cihan kiliseleri âlemine karşı protesto ediyor, Allah'a dünyanın sulh ve selameti için dua ediyordu³⁷.

7. Ermeniler

Ermenilerin büyük Ermenistan hayaliyle işgal güçleri ile birlik olması ve kıtaller yapması onların büyük bir kısmına duyulan güveni sarsmış, bunlar içerisinde Büyük Millet Meclisi Hükümetini destekleyenlerin beyanâtlarına da gazetede yer verilmişti.

Gazete'de, İstanbul'da İngilizlerin emri ile Anadolu'ya karşı bir ordu kurulmasına teşebbüs edildiği, bu orduda Rum ve Ermenilerden asker toplanmaya başlandığı³⁸ Osmanlı tebaası oldukları hâlde düşman ordusuna girerek Ermeni Gönüllü İntikam Alaylarında yer alan Ermenilerin Türk askerine karşı silah kullandıkları, bunlardan yakalananların Ankara istiklâl Mahkemesi'nce idama mahkûm edildikleri yazılıyordu³⁹.

Sovyet Rusya'nın kurulması ile çizilen yeni sınırlarda Ermeniler yine rahat durmamışlardı. Birkaç bin kişilik orduyla Gürcistan'a taarruz etmişler, yine eski emperyalizm istidatlarını göstermişlerdi. Ermeniler istiklâllerinden önce ve sonra keyfi ve kemmî kifayetsizliklerine bakmayarak, zaman zaman Türkleri de rahatsız etmişlerdi.

³⁶“Hıristiyanlar Ne Diyor? Yunanlıların Dostlarının Pontus Hulyaları Kurdukları Memleketler Ahalisi Entrikalardan Usandık Ve Lanet Ediyoruz Diyorlar.”, *Hâkimiyet-i Millîyye*, 10 Şevval 1340, 7 Haziran 1338 (1922) Çarşamba, No: 525, s.2.

³⁷“Umum Anadolu Türk Ortodoks Cemaati ve Kiliseleri Murahhas ve Vekil-i Umumisi Papa Eftim'den Anglikan Kilisesi Serpiskoposluğuna”, *Hâkimiyet-i Millîyye*, 25 Şevval 1340, 22 Haziran 1338 (1922) Perşembe, No:538, s.2. Ortodoks Türklerle ilgili ayrıntılı çalışmalar için bkz. Mustafa Ekincikli, *Türk Ortodoksları*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1998; Yonca Anzerlioğlu, *Karamanlı Ortodoks Türkler*, Phoenix, Ankara, 2003.

³⁸“Ermeni ve Rumlardan Asker”, *Hâkimiyet-i Millîyye*, 5 Mayıs 1336 Çarşamba, s.3.

³⁹“İdam”, *Hâkimiyet-i Millîyye*, 28 Şaban 1339, 6 Mayıs 1337 (1921) Cuma, No:178, s.2.

Sulh esnasında Ermenilerden yalnız bir şey istenmişti, bundan sonra Türkleri rahat bırakmaları! Fakat Ermeniler ellerine biraz kuvvet geçince, Müslüman kanı dökmeyi hâle görmeye başlamışlardı. Antlaşmaya göre Ermenilerin, yalnız 1500 askerleri olacaktı. Hâlbuki Ermeniler bir ordu ile ortaya çıkmışlardı. Sözlerinden dönmüşlerdi ve kim bilir kaçınıcı defa Türk milletini aldatmışlardı⁴⁰.

TBMM ile Ermenistan Hükümeti arasında imzalanan Gümrü Antlaşması hükümlerinin Ermeniler tarafından tatbik edilmekte olmasından dolayı millî hükümet Erivan hükümetine bir ultiatom vermişti⁴¹.

Diğer taraftan Ankara Ermeni Katolikleri, Develi Ermeni Cemaati, Boğazlayan Ermenileri ve Samsun Ermenileri telgraflar yayınlamışlardı. Bu telgraflarda, Anadolu'da Hıristiyanlara mezalim yapıldığına dair İngiliz basınında yer alan haberleri yalanlamışlar, hükümetin müşfik himayelerinde olduklarını belirtmişlerdi. Samsun Ermenileri Dersaadet Ermeni Patrikhanesiyle olan alâkalarını kestiklerini ve hatta Patrikhaneden gönderilen murahasaya kesin yol verdiklerini de belirtmişlerdi⁴².

8. Rumlar

Hâkimiyet-i Millîye Gazetesi, Fener Rum Patrikhanesi ve Rumların büyük çoğunluğunun, Yunan işgaline destek olduğunu yazmıştı. Gazeteye göre; Yunan ordusu girdiği her yerde, mektepleri, medreseleri yakıp talan etmiş, insanları katletmişti⁴³. Fener Patrikhanesi Yunan ordusu lehine giriştiği faaliyetlerden dolayı şer odağıydı. Rumlardan işbirliği içinde olanlar, yakalandıkları takdirde İstiklâl Mahkemelerince cezalandırılıyorlardı⁴⁴. Ancak Anadolu'daki başka Hıristiyan gruplarında olduğu üzere Rumlardan da Millî Mücadeleyi ve millî hükümeti destekleyen beyânlar gelmişti. Trabzon Rumları, Ankara Heyet-i Murahhasası'ndan başka hiçbir heyete salahiyet vermediklerini söylüyorlardı.

İstanbul Rum Cemaatinin murahasaları ise bir araya gelerek, Venizelos'a minnetarlıklarını bildirmişlerdi⁴⁵. Rum rüesâsı Patrikhanede toplanarak, Yunan ordusu için bütün Rumların mecburi ianeye tâbi tutulmalarına karar vermişti. Serveti nispetinde iane vermeyen Rumlar için siyah listeler düzenlenmişti⁴⁶. İstanbullu Türk ahali ve Müslüman zenginlere de Rumlardan ibret alarak yardımda bulunmalarını tavsiye ediyorlardı⁴⁷. Pontus Rum Cemiyeti, Anadolu içinde 17 seneden beri çalışmıştı.

⁴⁰ Hüseyin Ragıp", *Hâkimiyet-i Millîye*, 20 Şubat 1337 (1921) Pazar, No: 113.

⁴¹ "Ermenilere Ültimatol Verildi", *Hâkimiyet-i Millîye*, 21 Şubat 1337 (1921) Pazartesi, No:114.

⁴² "Hıristiyan Cemaatleri", *Hâkimiyet-i Millîye*, 6 Şevval 1340, 2 Haziran 1338 (1922) Cuma, No:521, s.2; *Hâkimiyet-i Millîye*, 25 Şevval 1340, 22 Haziran 1338 (1922) Perşembe, No:538, s.2.

⁴³ "Türkleri Öldürüyorlar", *Hâkimiyet-i Millîye*, 20 Şaban 1339, 28 Nisan 1337 (1921) Perşembe, No:171, s.1.

⁴⁴ "Pontusçuların Akibeti" Habere göre, Anadolu'nun en saf Türk topraklarında hükümet tesisi münasebetiyle birçok cinayetler irtikâp edenler Amasya'da idam edilmişlerdi. *Hâkimiyet-i Millîye*, 19 Muharrem 1340, 21 Eylül 1337 (1921) Çarşamba, S.299, s.2.

⁴⁵ "İstanbul Rumlarının Protestosu", *Hâkimiyet-i Millîye*, 28 Kanun-ı Evvel 1336 Salı, s.2.

⁴⁶ "İstanbul Rumları", *Hâkimiyet-i Millîye*, 27 Muharrem 1340, 29 Eylül 1337 (1921), No:307, s.1.

⁴⁷ *Hâkimiyet-i Millîye*, 30 Muharrem 1340, 2 Teşrin-i Evvel 1337 (1921) Pazar, No:310.

Batının nazarında hastalandığı söylenen eski velinimetin mirasına en fazla layık olanlar da onlardı. Zaten Rumeli Rumlarındı. İstanbul, Bizans Rumlarındı. İzmir'in Rumlara aidiyeti münakaşaya bile değmezdi. Eskiden beri "sahil-i nişin" olan Yunanlıların Karadeniz'de bir hakkı olmadığını kim iddia edebilirdi. Trabzon, Samsun ve havalisi eskiden beri Anadolu'daydı. Bunun doğusu güneyi de vardı. Kül cüzlerden teşkil ederdi ve cüz küle tabiiydi. Sivas, Ankara, Kastamonu ismi Pontus'tan adlanmıştı. Bunlar birer cüzdüler. Hatta buralara Pontus-u Galabitya denilmekteydi. Bunlar alındıktan sonra Konya, Adana, vesair gelecekti. Karadeniz'den Akdeniz'e kadar her tarafı istila edilecekti⁴⁸.

Fener Patrikhanesi İngiltere'de Rumlara mezalim yapıldığına dair bir kanaat oluşturmak için elinden gelen propagandayı yapmaktaydı. Fener Patriği Meletiyus Londra'daki mümessile çektiği telgrafında, Samsun'dan çıkarken 1300 kadın ve çocuğun katledildiğinin efkâr-ı umumîye hızlı şekilde tebliğ edilmesini ve bu hususta mümkün olduğu kadar fazla gürültü yapılmasını bildirmişti⁴⁹.

İstanbul'daki Patrik seçimi de Atina tarafından yönlendirilmeye çalışılıyordu⁵⁰. Patrik seçimi için Selanik'te millî bir konferans düzenleniyordu⁵¹. İstanbul Patrikhanesinin her yönüyle bir fesat ocağına dönüşü ise, Anadolu Hristiyanlarını Anadolu'da bir Patrikhane tesisine yönlendiriyordu⁵².

Türkiye Rumlarının Yunanistan'la beraberliği, Yunanistan'ın Türkiye Rumlarından 34 yaşına kadar olanları askere davet etmesiyle başka bir boyut kazanıyordu. Yunan gazeteleri durumdan bahsederken resmî Yunanistan'ın Anadolu'ya çekilmeye icbar edilmesiyle bile bir Yunan Kuvva-yı Milliye'si teşekkül ederek mücadeleye devam edileceğini yazmışlardı⁵³.

Elefterunima gazetesi, Rum Patriki Meletiyus'un Anadolu'da yapmak istedikleri hakkında ifşaatta bulunmaktaydı. Meletiyus, Anadolu'da muhtar bir devlet tesisi için Papulas Venizelos'a bir telgraf çekmişti. O dönem Amerika'da bulunan Venizelos ise bu telgrafa bir telgraf ile cevap vermişti. Anadolu'daki harekâtının başarısı için harekete millî değil, fakat insanî bir görüntü verilmeliydi. Diğer gayrimüslimlerin ve dört bin Ermeni'nin desteği de sağlanmalıydı. Mahallî bütün unsurların ve bir komiserin katımıyla riyaset-i hükümeti kabul etmeliydi. Amerika'nın da desteği ile Türk idaresinin tesisi hâlinde gayrimüslim unsurların bağımsız bir devlet kurabilecekleri bildirilmeliydi. Başkumandan ahaliyi davet eden beyannâmeler yayımlamalıydı. Kendisine iştirak edecek olan zabitan ve efrâdın katılımı ile başarı

⁴⁸ "Nasıl Başladı, Nasıl Bitti? Pontus Rum Cemiyeti Hafiyesi", *Hâkimiyet-i Millîye*, 30 Mart 1337 (1921) Çarşamba, No:146, s.1.

⁴⁹ *Hâkimiyet-i Millîye*, 24 Şevval 1340, 21 Haziran 1338 (1922) Çarşamba, No:537, s.1.

⁵⁰ "Patrik Elitos'u Kim Tanıyor?", *Hâkimiyet-i Millîye*, 18 Rebiülahir 1340, 18 Kanun-ı Evvel 1337 (1921) Pazar, No:381, s.1.; "Patrik Davası", *Hâkimiyet-i Millîye*, 21 Rebiülahir 1340, 21 Kanun-ı Evvel 1337 (1921) Çarşamba, No:384, s.1.

⁵¹ *Hâkimiyet-i Millîye*, 25 Rebiülahir 1340, 25 Kanun-ı Evvel 1337 (1921) Pazar, No:387, s.2.

⁵² "Anadolu Hristiyanları Ne Düşünüyor?", *Hâkimiyet-i Millîye*, 23 Rebiülahir 1340, 23 Kanun-ı Evvel 1337 (1921) Cuma, No:386, s.2.

⁵³ "Türkiye Rumlarını Askere Alıyor", *Hâkimiyet-i Millîye*, 25 Rebiülahir 1340, 25 Kanun-ı Evvel 1337 (1921) Pazar, No:387, s.2.

artacak ve Kostantin tahtında kaldıkça müttefikleri azap eyleyecekti. Yeni devletin hudutları, Edremit körfezini ihtiva etmeliydi. Bununla beraber talep edilen kuvvetlerle müdafaa imkânı mevcut oldukça bu hudutlar genişletilebilirdi.

Venezelos, bu telgraftan başka konuyla ilgili talimatlarını açıklayan 23 Mart 1922 tarihli ayrıntılı bir mektup da göndermişti. Bu mektuptan sonra Meletiyus'a son olarak Atina'daki telgrafi yazmıştı. Elefterunima gazetesi, Gunaris hükümetinin tertibâtı vakıya muhalefet ettiğini ve bu niyetlerin malum Anadolu felaketine sebebiyet verdiğini ileri sürmüştü⁵⁴. Meletiyus'un davranışları, kendisine duyulan kini artırıyordu. Aka Gündüz Hâkimiyet-i Millîye'deki bir yazısında şöyle diyordu: “...*Bu defaki Harp, tesadüfî bir harp değildir, ancak ve ancak 3 senedir kasıp kavurduğumuz Anadolu Türk'ünün imhasını tasavvur ve tertip ettiniz. Onu tatbika başladınız ve senin kitabın şahit olsun ki bu savaş aynı muvaffakiyetle ikmâl edecektir.*”

Papaz! Sen Hristiyanlık deyince Yunanlılığı kastediyorsun. Kendi dinine, imanına da hain Papaz! Bütün Rusya Ortodoks'tur, da ben onunla dostum. Erivan Ermenistan'ı Gregoryen'dir ben onunla dostum. Fransa kim ne derse desin adam akıllı Katolik'tir, ben onunla dostum. Hindular kısmen Mecusi'dir. Ben onunla dostum. Papaz! Şu ters dönen dünyada bir sen misin Hristiyan? Bir Yunan mı? Ben seni ve Atina'yı Hristiyan olduğun için değil, dişlerinde Türk eti, avuçlarında Türk kanı, gözlerinde Türkiye'nin yangın dumanı bulunan Yunanlı olduğu için pek âlâ öğrendik ve Türkçe'yi pek âlâ anlarsın. Gâvur demek Hristiyan demek değildir. Gâvur demek, bilâ kayd u şart ve bilâ tefrik cins ve mezhep başka milletleri yakan, öldüren kahreden ve yurtlarını bir yığın enkaz hâline getiren demektir. Hristiyan demek, kime olursa olsun ve hangi dine olursa olsun taarruz edilmemesidir. Hz. Mesih tarafından teyiden söylenen bir din, hak din demektir. Meletiyus! Çekoslovakya'nın kenar ve köy kilisesinde ve Pistol sahillerinin bir ayazmasında, İspanya'nın bir katedralinde istavrozunu yapan bir Hristiyan'dır, fakat İzmir Vilayetini kana ve ateşe boğan Hristomus bir gâvurdur. ...Yalnız Papaz! Bu son sözlerim, Mesihî, hakikî, hadisâtî işitmeyen kulaklarına kısa ömründe küpe olsun!”⁵⁵.

Bunlar olurken, Trabzon şehri ve havalisi Rum cemaati adına ruhani reis Papa Puruzomus ve Esbak Mebus Kofidi tarafından İtilaf Devletleri Başbakanlarına bir telgraf çekilmişti. Londra, Paris, Roma Hükümetleri Başvekillerine hitaplı telgrafta; Trabzon ve havalisinin gerek tarihî, gerek siyasî ve ırkî hiçbir suretle bağlantısı olmayan Ermenistan'a iltihakına ait her türlü müzakere ve münakaşayı kesin şekilde reddettikleri, Trabzon ve havalisinin en eski devirlerden beri Türk Rum asırlarının müşterek vatani olduğu belirtiliyordu. Müslümanlarla daima sulh ve ahenk içinde yaşamışlardı. Bu sebeple medenî, iktisadî, tarihî mukadderatları ve millî menfaatleri, Türklerin millî ve medenî inkişafıyla birlikteydi. Türkler kendi haklarıyla birlikte onların haklarını da muhafaza etmekteydiler. Bugün ve yarın için temel prensipleri Türklerle ebedî olarak dost ve kardeş kalmaktı. Geleceklerini Türklerden başkalarıyla birleştirmek arzu-yu halisâne ve katisi ile yakında Londra'da inikat edecek konferansta,

⁵⁴“Fener ve Anadolu”, *Hâkimiyet-i Millîye*, 25 Safer 1341, 17 Teşrin-i Evvel 1338 (1922), No:636, s.3.

⁵⁵Aka Gündüz, “Meletiyus Kulak Ver!”, *Hâkimiyet-i Millîye*, 7 Rebiülahir 1341, 27 Teşrin-i Sani 1338 (1922) Pazartesi, No:671, s.2.

Ankara hükümetini temsil edecek olan Heyet-i Murahhasa Reisi Bekir Sami Beyefendi'ye salahiyet nâmına vekâlet vermişlerdi. Millet nâmına vaki olan meşru maruzâtlarının nazar-ı dikkate alınması hür ve tek Türkiye'nin şerefli, müstakil ve mesut geleceği için hak ve adaletçe hareket edilmesini rica etmekteydiler⁵⁶.

Sinop Rum cemaati ruhani reisi Papa Yorgi, Rum eşraf ve muteberândan 35 kişinin telgrafında ise; birtakım aracının Avrupa efkâr-ı umumiyesini etkilemek üzere patrikhaneye mensup gazetelerle birlikte yayınlar yaptıkları, külliye asıl ve esas olmayan bu yazılanların doğrudan doğruya tezkibine bile hacet olmadığı, Sinop Rum cemaatinin Türklerden zulüm ve tahkir görmediği, 600 seneden beri Türklerle beraber refah, huzur, emn ve asayiş içinde yaşamış oldukları gibi şimdi de öyle müsterih bir hayat geçirdikleri, herkes eşit olduğu, bir Türk'ün bir Rum'dan ayırt edilmediği Hıristiyanların durumlarının her zamandan iyi olduğu, Hıristiyanlar hakkında çıkarılanları kemâl-i nefretle reddettiler ifade ediliyordu.

Benzer telgrafta Niksar⁵⁷ El-Aziz, Malatya, Kastamonu, Çorum, Ermeni Rum⁵⁸ ve Gümüşhane Rum cemaatinden gönderilmişti⁵⁹. Lozan Antlaşması öncesinde Meletiyus, Morning Post gazetesine bir beyânatta bulunmuş; Türkiye ile akdedilecek muahede hâlinde Türkiye'ye en yakın Yunan şehri Selanik'e nakledilebileceklerini, Hürriyet'e kadar Rumların Türklerden şikâyeti olmadığını ve muahedede kendileri için tam bir teminat mevcut olmaz ise muhaceret edeceklerini söylemişti. Meletiyus muahededeki teminattan kastının, İstanbul'un bugünkü şekline yakın bir idare altında bulunması ve bir serbest şehir olarak kalması, böyle bir idarenin büyük faydaları bulunduğu çünkü Mekân-ı Hilafetin, Patrikhaneyi ve Cemiyet-i Akvam Merkezi'ni ihtiva edeceği, bununda kâfi bir teminat olduğunu söylemişti.

Meletiyus'un bu açıklaması Hâkimiyet-i Milliye'ce: *"Dünya'da Papaz felsefesi kadar, adi, karanlık, anlaşılma bir düşünüş yoktur. İstanbul'daki Rum münafiği bu sefer yine başından büyük hâtiler yemiş ve İstanbul'un Makam-ı Hilafetle beraber Patrikhane'nin de burada kalmasını söylemekte ve bu suretle Müslümanların işine de parmak sokmak cüretinde bulunduğunu göstermiştir. Bu bir Papaz felsefesidir, tabii idaresi menfaatlerine uygun olmazsa def olup gideceklermiş, zaten biz de bunu bekliyoruz. Bir an evvel def olup gitsinler"*⁶⁰ şeklinde yorumlanmıştı.

⁵⁶ Telgraf, Trabzon şehri ve havalisi Rum cemaati namına reis-i ruhani Papa Puruzomus ve Mebus-ı Esbak Kofidi tarafından imzalanmıştı: *Hâkimiyet-i Milliye*, 22 Şubat 1337 (1921) Salı, No:115, s.2.

⁵⁷"Hıristiyanlar Ne Diyor? Yunanlıların Dostlarının Pontus Hulyaları Kurdukları Memleketler Ahalisi Entrikalardan Usandık ve Lanet Ediyoruz Diyorlar.", *Hâkimiyet-i Milliye*, 10 Şevval 1340, 7 Haziran 1338 (1922) Çarşamba, No:525, s.2.

⁵⁸"Rumlar ve Ermeniler, Nefret Ediyoruz; diyorlar.", *Hâkimiyet-i Milliye*, 4 Şevval 1340, 31 Mayıs 1338 (1922) Çarşamba, No:519, s.1.

⁵⁹ *Hâkimiyet-i Milliye*, 25 Şevval 1340, 22 Haziran 1338 (1922) Perşembe, No:538, s.2.

⁶⁰"Makam-ı Hilafet ve Papaz Meletiyus Rum Patriği Yalnız Kendi Dinine Değil, Bizim Dinimize de Karışmak Cüretinde ve Küstahlığında Bulunuyor.", *Hâkimiyet-i Milliye*, 13 Rebiülevvel 1341, 3 Teşrin-i Sani 1338 (1922) Cuma, No:651, s.2.

Sonuç

Hâkimiyet-i Milliye gazetesinde 1920-1922 yıllarında yayımlanan makaleler ve haberler; Wilson'un milletlerin kendi kaderini tayin hakkı prensibi çerçevesindeki milliyet fikri, "Türk" nüfus yoğunluğu ve Anadolu "vatan" topraklarının müdafaası olmak üzere üç esasın Milli Mücadele'nin meşruiyet kaynakları olarak görüldüğünü ortaya koymaktadır.

Anadolu'nun çok eski bir Türk vatanı oluşunun delilinin İtalya ve Orta Asya'dan gelen göçlere dayandırılması, Cumhuriyet'in ilanının ardından kaleme alınan "Güneş Dil Teorisi" tezinin alt yapısını oluşturur niteliktedir.

Gazete'de, Milli Mücadele'ye katılım, sadakat, maziye paylaşma, anane birlikteliği, geleceği birlikte paylaşma endişesi ve Türk dili Türk milletini tanımlayan öğelerdir. Ancak Türk milletinin hâkim etnik unsuru Türklere'dir. Türk milletinin içindeki Müslüman etnisitelerden Kürtler ve Çerkezler, Türk milletinin ayrılmaz parçaları olmuşlardır. Bununla beraber aralarında "sadakatsizler" ve "hainler" de mevcut olmuştur.

Gayrimüslimler arasında da devlete sadakatle bağlı olanlar ve olmayanlar vardır. Yunanlılarla işbirliği yapan Rumlar ve Fener Patrikhanesi, en tehlikeli ve güven duyulmayan gruptur. Türk Ortodokslarının, soyca Türk olmaları ve sadakatleri ile Rumlardan ayrı tutulması gerekir. Ancak Gazetenin Milli Mücadele'nin resmi yayın organı olarak Türk Ortodoksları ile ilgili bu fikri, Lozan Antlaşması ve sonrası için farklı bir şekil almıştır. Yeni Cumhuriyet'in sınırlarında Müslüman nüfus yoğunluğu inşa ederek muhtemel sıkıntılardan kurtulma düşüncesi, Yunanistan'daki Müslümanlarla Türkiye'deki Ortodoksların Mübadelesine sebep olmuştur. Nitekim Lozan Antlaşması'nda din, irade ve sadakat eksenli bir Türk milleti tasavvurunun alt yapısı mevcuttur.

KAYNAKÇA

I. Gazeteler

Hâkimiyet-i Milliye

II. Kitaplar

ANZERLİOĞLU, Yonca, *Karamanlı Ortodoks Türkler*, Phoenix yay., Ankara, 2003.

EKİNCİKLİ, Mustafa, *Türk Ortodoksları*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1998.

MACAR, Elçin, *Cumhuriyet Döneminde İstanbul Rum Patrikhanesi*, İletişim yay., İstanbul, 2003.